

DŽOZEF O'KONOR

Zvezda mora

OPROŠTAJ OD STARE IRSKE

IRSKO-IBERIJSKI

ANGLO-TEVTONSKI

CRNAČKI

Iz časopisa *Harper's Weekly: Civilizacijski dnevnik*

Prevela

Aleksandra Čabraja

Laguna

Naslov originala

Joseph O'Connor
Star of the Sea

Copyright © Joseph O'Connor 2002

Translation Copyright © 2005 za srpsko izdanje, LAGUNA

ZA ANA-MARIJU
PONOVO I UVEK

The publisher acknowledges the financial assistance of
Ireland Literature Exchange (Translation Fund), Dublin, Ireland.

www.irelandliterature.com

info@irelandliterature.com

[Glad] je Božja kazna za neradničku, nezahvalnu i buntovnu zemlju; njen nemaran i nesamostalan narod. Irci pate zbog nesreće koju im je nametnulo Božje providenje.

ČARLS TREVELJAN, POMOĆNIK MINISTRA FINANSIJA NJENOG VELIČANSTVA, 1847.
(1848. dobio titulu viteza za rešavanje problema gladi)

Engleska je zaista opasan kriminalac. Engleska! Cela Engleska!... Ona mora biti kažnjena; ta će joj kazna, verujem, stići od Irske; i tako će Irska biti osvećena... Pakao koji će progutati tlačitelje mog naroda biće dublji od Atlantskog okeana.

Džon Mičel, irski nacionalista, 1856.

KARIKA KOJA NEDOSTAJE: Stvorenje koje se naizgled nalazi negde između gorile i crnca neustrašivi istraživač može pronaći u nekim od najmračnijih delova Londona i Liverpula.

Ono potiče iz Irske, odakle je uspelo da emigrira; zapravo, pripada plemenu irskih divljaka: najnižoj vrsti Irskih Sirovina. Govor im je pomalo nerazumljiv. Ove su životinje, međutim, penjačice, i često se mogu videti kako silaze s merdevina s punom nosiljkom cigala.

Časopis *Punch*, London, 1862.

Sudbina je htela da rod krompira propadne, ali je Engleska izazvala Glad... Siti smo licemernih priča koje kažu da ne smemo kriviti Britance za zločine njihovih vladara u Irskoj. Mi ih ipak smatramo odgovornim.

Džems Konoli, jedan od vođa Irskog ustanka protiv britanske vlasti, 1916.

PROLOG

DELA

AMERIKANAC U INOSTRANSTVU:

Beleške o Londonu i Irskoj iz 1847.

G. GRANTLI DIKSON

novinar časopisa *Njujork tajms*

Komemorativno stoto izdanje

OGRANIČENOG TIRAŽA

REVIDIRANO, NECENZURISANO,

s brojnim novim dodacima

MONSTRUM

PREDGOVOR: U KOME SU UKRATKO IZNESENA SEĆANJA
NA ZVEZDU MORA: STANJE NJENIH PUTNIKA KAO I
ZLO KOJE SE MEĐU NJIMA KRIJE.

Po celu noć je šetao po palubi, od pramca do krme, od sumraka do svitanja, mršavi, hromi bogalj iz Konemare pogruženih ramena, u odeći boje pepela.

Mornari, stražari i svi koji bi se našli u blizini kormilarnice prekinuli bi načas svoje razgovore ili poslove da pogledaju kako se šunja kroz maglu i mrak; oprezno, potajno, uvek sam, vukući levo stopalo za sobom kao da izvlači sidro. Na glavi je nosio zgužvani polucilindar, a oko vrata i brade pocepanu maramu; pohabani šinjel bio mu je tako neverovatno prljav da je bilo nemoguće zamisliti da je ikada bio čist.

Kretao se s gotovo ceremonijalnom oprežnošću i nekim čudnim ostacima dostojanstva: poput kralja iz priče koji prerušen šeta među podanicima. Ruke mu behu veoma dugačke, a oči sjajne kao igle. Često je delovao začuđeno ili zlokobno, kao da je u životu došao do onog stadijuma u kome su sva objašnjenja izlišna, ili mu se bar veoma približio.

Njegovo tužno lice beše unakaženo ožiljcima i ružnim mrljama koje su dodatno pogoršavali napadi histeričnog češanja. Uprkos sitnoj građi i neznatnoj težini, činilo se da sa sobom nosi neverovatno teško breme. Nije to bila samo posledica njegovog deformiteta – sakatog stopala okovanog drvenom klompom na kojoj je bilo urezano veliko slovo M – već i zbog njegove zloslutne opreznosti; večite bojažljivosti zlostavljanog deteta.

Bio je jedan od onih ljudi koji neodoljivo privlače tuđu pažnju upravo time što se trude da je izbegnu. Mornari bi često i nesvesno naslutili njegovo prisustvo i pre nego što bi ga ugledali. Počeli su

čak da se zabavljaju kladeći se na to gde se, u određenom trenutku, nalazi. „Deset zvona“ značilo je da je kraj kaveza sa svinjama na desnoj strani broda. U jedanaest i četvrt bio je kod kazana s vodom, gde su siromašne žene iz treće klase gotovile ono malo hrane što su imale – ali već treće noći pošto su isplovili iz Liverpula, ove opklade su izgubile svaku draž. Šetao je brodom kao da izvodi neki ritual. Gore. Dole. Popreko. Nazad. Pramac. Leva strana. Krma. Desna strana. Pojavljivao se sa zvezdama, nestajao s prvim zracima sunca, i među noćnim žiteljima broda postao poznat po nadimku „Duh“.

Nikada nije razgovarao s mornarima. I druge putnike koji su takođe noću tumarali po brodu uporno je izbegavao. Čak ni posle ponoći, kada bi svi oni počeli da se obraćaju jedan drugome i kad bi na mračnoj, vlažnoj palubi *Zvezde mora* zavladala prisnost kakve danju gotovo nikad nije bilo, nije pričao ni sa kim. Noću su sve kapije bile širom otvorene; pravila ublažena ili sasvim zaboravljena. Naravno, demokratija koja je vladala u to gluvo doba bila je samo iluzija; budući da je tama skrivala status i uverenje, ili ih barem svodila na meru u kojoj su se mogli zanemariti. Što je, možda, predstavljalo samo odraz iskonske bespomoćnosti čoveka na morskoj pučini.

Broj je noću delovao nemoćno, kao škripava, porozna, neupotrebljiva smeša drveta, smole, eksera i nade, izgubljena na zlokobnom crnom morskom prostranstvu koje bi na najmanji povod moglo da podivlja. Ljudi su noću na palubi govorili tiho, kao da se plaše da bi mogli izazvati bes okeana. Ili bi zamišljali *Zvezdu* kao ogromnu, preopterećenu zver, čija se drvena rebra nadimaju kao da će svakoga časa pući; koju gospodar bičem tera u poslednji trk, polumrtvu crkotinu po kojoj mi, putnici, milimo kao paraziti. Ali to poređenje je neumesno, jer nismo baš svi bili paraziti. Oni koji jesu, nikad to ne bi priznali.

Ispod nas su se prostirale nepoznate dubine što se samo maštom mogu dočarati, ambisi i klisure nekog nepoznatog kontinenta; iznad, grobno crnilo noći. Vetar je besno zavijao s visina koje su čak i najskeptičniji mornari uvek nazivali „nebesima“. A talasi su udarali i razbijali se o naše utočište, poput otelovljenog vetra, živog i pokretnog, koji se podsmeva drskosti onih što se usudiše da mu krenu u susret. Pa ipak, među onima koji su noću tumarali

palubom vladao je gotovo pobožan mir: što je more bilo nemirnije, što je kiša bila hladnija, to je veća složnost vladala među ljudima koji su ih zajedno podnosili. Admiral bi zastao da popriča sa zabrinutim poslužiteljem, izgladneli putnik iz potpalublja s plemićem koga muči nesanica. Jedne noći je jedan zatvorenik, neki pomamni ludak iz Golveja, izveden iz ćelije u svoju samotnu šetnju. Čak i on se tada uključio u to tiho, pospano ćaskanje i podelio čašicu ruma s metodističkim sveštenikom iz Lajm Ridžisa u Engleskoj, koji nikada ranije nije okusio rum i često je propovedao protiv njega. (Videli su ih kako zajedno kleče na krmenoj palubi i tiho pevaju „Pridite meni“.)

Tu, pod okriljem noći, sve je bilo moguće. Ali Duha ti neobični događaji nisu zanimali. Bio je imun na njih; poput grebena na nepreglednoj pučini koja ga okružuje. Kao Prometej u ritama, koji čeka proždrljive ptice. Stajao je kraj velikog jarbola posmatrajući Atlantski okean kao da čeka da se ovaj smrzne ili proključa u krvi.

Između prvog i drugog zvona većina noćnih šetača bi se povukla; mnogi od njih sami, ali poneki i zajedno, jer je pod toplim okriljem noći cvetala tolerancija; pošto se priroda i usamljenost udružuju u tami. Od tri sata ujutro do zore, paluba je ostajala gotovo sasvim pusta. Dizala se i spuštala. Naginjala. Ponirala. Čak su i životinje u svojim kavezima spavale: svinje i pilići, ovce i guske. Samo je jek zvona koje je odbrojavalno noćne sate remetio tihi i omamljujući šapat mora. Poneki mornar bi zapevao da odagna san: ili bi porazgovarao s drugom. Povremeno bi ispod palube dopiralo bezumno mrmljanje ludaka, koji je lajao kao ranjeni pas ili pretio da će drugom zatvoreniku prakljačom razbiti glavu. (U to vreme, sem njega tamo nije bilo drugog zatvorenika.) U mračnom prolazu između stražnjeg zida kormilarnice i podnožja broskog dimnjaka povremeno bi se mogle nazreti senke nekog para. A taj čovek iz Konemare bi još uvek stajao zagledan u zlokobnu tamu, poput kipa na pramcu broda što prkosi mećavi, sve dok mreža snasti oko jarbola i jedara ne bi izronila iz mraka, crna naspram prvog rumečila zore.

U sam osvit trećega jutra, jedan mornar mu ponudi šolju kafe. Po licu, kaputu i obodu šešira hvatalo mu se inje. Nije uzeo kafu

niti se zahvalio. „Siromašan je kao crkveni miš“, primeti prvi oficir kad on u tišini odšepa dalje.

Mornari su se ponekad pitali da li Duhov noćni ritual predstavlja nekakav verski obred ili neki bizarni vid pokore, kakvi su, pričalo se, tipični za irske katolike. Da li je to, možda, čin pokajanja zbog neoprostivog greha, ili molitva za iskupljenje duša koje gore u Čistilištu. Ti irski domoroci verovali su u neverovatne stvari, i mornari su znali da od njih mogu svašta da očekuju. Nemarnim i svakodnevnim tonom govorili su o čudesima; prikazanjima svetica; kipovima koji krvare. Za njih je pakao bio isto toliko stvaran kao Liverpool, raj opipljiv kao ostrvo Menhetn. Molitve su im ličile na čarolije ili vudu bajalice. Možda je taj Duh bio nekakav svetac; jedan od njihovih gurua.

Čak je i među sopstvenim sunarodnicima izazivao čuđenje. Izbeglice bi ga čule kako otvara kapak i spušta se niz merdevine pri slaboj svetlosti sveća; raspuštene kose, vlažne odeće, očiju staklastih poput polumrtve skuše. Kada bi ga videli kako dolazi znali su da već sviće, ali on kao da je nosio sa sobom dah noćnog mraza. Tama ga je obavijala poput širokog ogrtača. Ako bi se u tom trenutku i čuo nekakav zvuk, što se često dešavalo u zoru – razgovor grupe ljudi, ženski glas koji zaneseno pevuši molitvu – njegov dolazak bi ga gotovo uvek prekinuo. Gledali su kako drhteći prolazi kroz kabinu, provlačeći se između korpi i zavežljaja, malaksao, mokr i prozebao, poput marionete kojoj je neko presekao konce. Svukao bi nakvašeni kaput s promrzlog tela, presavio ga u jastuk i bacio se na svoj ležaj da spava.

Šta god da se oko njega dešavalo, prespavao bi čitav dan. Neosetljiv na plač beba i patnje putnika, na svađe, suze, prepirke i smeh koji su sačinjavali život u potpalublju, na krike, psoske, jadikovke i tuče, ležao je na daskama kao leš. Po njemu su trčali miševi; nika da se nije ni pomerio; bubašvabe su mu se zavlačile u kragu košulje. Deca su oko njega jurcala i povraćala, muškarci svirali violine, vikali i svađali se, žene se natezale oko svakog zalagaja hrane (jer je hrana bila jedina valuta u toj pomorskoj zemlji, a njena raspodela predmet žučnih rasprava). Iz dubine potpalublja dopiralo je ječanje bolesnika i poput molitve se uzdizalo s njihovih bednih ležaje-

va; bolesni i zdravi ležali su rame uz rame, a očajnički krici i dozi vanja mešali se sa zujanjem bezbrojnih muva.

Red ispred jedina dva toaleta u potpalublju protezao se tačno pored poklopca sanduka na štrokavom podu, koji je Duh prećutno proglasio svojim ležajem. Jedan od njih je bio razbijen, a drugi prepunjen i začepljen; obe kabine su vrvele od pacova. Već u sedam sati ujutru vonj amonijaka, večno prisutan u potpalublju baš kao i hladnoća i krici, ispunio bi tu ploveću tamnicu snagom eksplozije. Taj smrad beše gotovo opipljiv; gotovo se mogao uhvatiti lepljivom šakom. Trula hrana, trulo meso, truli plod trulih creva uvlačio se u odeću, kosu, ruke; u čaše iz kojih se pilo i hleb koji se jeo. Miris duvana, izbljuvaka, ustajalog znoja, plesnive odeće, prljavih pokrivača i jeftinog viskija.

Okrugli prozorčići koji su služili za ventilaciju otvarani su da bi se ublažio neizrecivi smrad truleži. Ali povetarac kao da ga je samo pojačavao, raznoseći ga u sve šupljine i prolaze. Dva puta nedeljno podove su prali slanom vodom, ali čak je i čista voda nosila vonj dijareje i morala se mešati sa sirćetom da bi se taj zadah mogao podneti. Zlokobni smrad širio se po celom potpalublju, mučno, gnusno, odvratno isparenje koje je štipalo oči i golicalo nozdrve. Ali ni ta zagušljiva mijazma smrti i oćajanja nije bila dovoljno jaka da probudi Duha.

Takav je bio od samog početka putovanja. Tačno uoči podneva onoga dana kada smo isplovili iz Liverpula, jedna grupa ljudi na glavnoj palubi počela je da viče. Ugledali su jednu barkantinu kako se s juga približava obali Dablina. Njeno plemenito ime bilo je *Vojvotkinja od Kenta*. Taj brod je nosio posmrtnu ostatku Danijela O'Konela, člana parlamenta – „Oslobodioca“ siromašnih irskih katolika – koji je tog avgusta umro u Đenovi – da budu sahranjeni u njegovoj domovini.* Kada su videli taj brod, kao da su videli njega samog; tako se bar moglo zaključiti po plačnim molitvama putnika. Ali, umesto da se pridruži molitvama za palog junaka, Duh čak nije ni izašao na palubu da to vidi. Heroj mu nije bio važniji od sna; kao ni njegov posvećeni brod.

* U mome sećanju jedra tog broda bila su crna, ali u svojim beleškama vidim da nije tako. – G. G. Dikson

U osam sati posada je podelila dnevno sledovanje: četvrt kilograma mornarskog dvopeka i litar vode za svaku odraslu osobu, i polovina tog obroka za dete. Prozivka je obavljena u devet i četvrt. Posmrtni ostaci onih koji su poumirali prethodne noći izneseni su iz potpalublja da tu čekaju sahranu. Ponekad bi i za usnulog Duha pomislili da je jedan od njih, pa su njegovi odrpani saputnici morali da ih spreče da i njega odnesu. Ležajevi od dasaka ubrzo su oprani. Pod je prebrisan vlažnim krpama. Čebad je pokupljena i otkuvana u urinu, da se unište vaši.

Posle doručka, putnici iz potpalublja oblačili su se i izlazili na palubu. Tamo su šetali na čistom, svežem vazduhu, sedeli na klupama i moljakali hranu od mornara; kroz zaključanu kapiju s gvozdanim rešetkama posmatrali su nas, putnike prve klase, kako jedemo peciva i pijemo kafu pod svilenom tendom. Sirotinja je često žučno raspravljala o tome na koji način se pavlaka za bogataše održava u svežem stanju. Neki su smatrali da se to postiže na taj način što se u nju umuti jedna kap krvi.

Prvih dana vreme je strahovito sporo prolazilo. Na svoje zaprepašćenje, putnici su u Liverpulu čuli da će se brod, pre no što zaplovi Atlantikom, vratiti do Irske. Ovo je muškarce navelo na očajničko opijanje, koje je potom prouzrokovalo veliku kavgu. Većina putnika iz potpalublja rasprodala je celokupnu imovinu da bi mogli da kupe kartu do Liverpula. Mnogi su u tom nesrećnom gradu punom kriminala bili orobljeni ili prevarom lišeni novaca tako što im je u zamenu za njih data hrpa grubo odštampanih novčanica, za koje im rekoše da su američki dolari. Sada su ih vraćali u Dablin, odakle su pre dve-tri nedelje krenuli, pomireni – ili barem pokušavajući da se pomire – s tim da više nikada neće videti svoju otadžbinu.

Ali čak i ta sitna uteha bila im je uskraćena. Krenuli smo preko uzburkanog i čudljivog irskog mora i zaustavili se u Kingstaunu radi snabdevanja; a zatim polako nastavili duž razudene jugoistočne obale prema gradiću Kvinstaun u okrugu Kork. (Ili 'Kobh', kako se kaže na galskom jeziku.) Pogled s pučine na Viklou, na Veksford ili Voterford, za mnoge je predstavljao teško iskušenje, diranje u zagnojenu ranu. Jednog jektičavog kovača iz Banklodija videli su kako u blizini Forlorn Pointa skače s palube

i na jedvite jade pokušava da se dokopa obale, trudeći se poslednjim snagama da se vrati u mesto gde ga čeka sigurna smrt.

U Kvinstaunu se ukrcao još stotinu putnika, koji su bili u tako teškom stanju da su pored njih ostali delovali kraljevski. Video sam jednu stariju ženu, svu u ritama, koja se s mukom dovukla preko mostića na palubu samo da bi na njoj izdahnula. Njena deca preklinjala su kapetana da je ipak odveze u Ameriku. Nisu mogli da plate sahranu, niti da podnesu sramotu da joj telo bude izbačeno na obalu. Njen ostareli i oronuli muž ležao je na keju, isuviše bolestan i izgledao da bi mogao da izdrži put, i sam tek nekoliko časova daleko od smrti. Nisu imali srca da mu taj prizor prirede kao poslednji koji će videti na ovome svetu.

Kapetan nije mogao da pristane na to. Premda je po prirodi bio saosećajan čovek, kveker, zakone i propise koji su ga obavezivali nije smeo da prekrši. Posle gotovo čitavog sata plakanja i preklinjanja, smišljeno je i pažljivo razrađeno kompromisno rešenje. Ženino telo umotano je u kapetanovo ćebe, a zatim sklonjeno do isplavljanja iz luke, nakon čega je diskretno spušteno u vodu. Članovi njene porodice morali su to sami da učine. Nijedan mornar nije smeo da dodirne leš, zbog opasnosti od infekcije. Kasnije je četvrti inženjer, koji im je uprkos svemu iz sažaljenja pomogao, pričao kako su joj, iz straha da će je struja vratiti u Kroshejven gde bi je nekadašnji susedi mogli prepoznati, nožem strahovito iznakažili lice. Među onima koji su suviše siromašni da bi bili dostojni stida, sramota traje duže od samog života. Poniženje je njihova jedina baština, a lišavanje valuta u kojoj se ono isplaćuje.

Pohabanost zbog dugogodišnje plovidbe uzela je svoj danak na *Zvezdi*, lađi koja se bližila kraju svojih putovanja. Za punih osamdeset godina prenela je ogromno breme; žito iz Karoline za gladne žitelje Evrope, avganistanski opijum, barut, drvenu građu iz Norveške, šećer s Misisipija i afričke robove na plantaže šećera. Služila je podjednako najuzvišenijim i najnižim ljudskim nagonima; šetajući njenom palubom i dodirujući njene zidove putnik je mogao osetiti snažnu povezanost s oboma. Njen kapetan nije znao – verovatno niko nije znao – da će posle ovog putovanja završiti na obali Dovera, gde će njen trup biti pretvoren u stanište za osuđenike. Prvi oficir je nekim putnicima iz potpalublja ponudio da

obavljaju određene poslove: bačvarenje, šuperenje, sitne popravke, izradu pripona za jedra. To je izazvalo zavist njihovih saputnika koji nisu bili vični takvim zanatima ili su se u Irskoj bavili gajenjem ovaca: ta sposobnost je na brodu bila isto tako beskorisna kao što će se, bez sumnje, pokazati i u sirotinjskim četvrtima i zabitima Bruklina. Posao na brodu obezbeđivao je veću količinu hrane. Za neke, to je značilo opstanak.

Na *Zvezdi mora* nije bilo nijednog katoličkog popa, ali ponekad bi popodne metodistički sveštenik na krmenoj palubi izgovorio nekoliko neutralnih rečenica ili bi naglas čitao Sveto pismo. Najčešće je birao levitski zakonik, Makabejce i Isaiju. *Ridajte, lađe tarsiške, jer vaša je snaga jalova*. Ponekom detetu njegov vatreni način izražavanja delovao je zastrašujuće, pa su molila roditelje da ih sklone odatle. Ali mnogi su ostajali da ga slušaju, ako ni zbog čega drugog, makar da ubiju dosadu. Taj saosećajni, uredni čovečuljak sitne glave stajao je na prstima i dirigovao svojom četkicom za zube, dok su putnici pevali himne po njegovom izboru, stihove veličanstvene poput granitnih spomenika.

*Bože jedini Spasitelju naš
Utehu nam donesi
Kroz olujne dane vodi nas
I dom daj nam večni.*

Dok su pevali, Duh je i dalje spavao u potpalublju.

A zatim bi ponovo pala noć. Tada je ustajao s buvljive gomile krpa koja mu je služila umesto kreveta i mahnito gutao svoje sledovanje hrane koje su mu ostavljali u čabrici kraj ležaja. Premda otimanje hrane nije bilo retka pojava na *Zvezdi*, nikada se nije dogodilo da neko ukrade njegovu porciju.

Zatim bi se napio vode. Svakog drugog dana se brijao. Posle toga obukao bi svoj prastari kaput poput ratnika koji se sprema za bitku, i zaronio u noć.

Prostor potpalublja nalazio se tačno ispod gornje palube, a polustrulele daske na njegovoj tavanici bile su krte poput dvopeka koji je njene stanovnike držao samo korak daleko od smrti. Tako bi oni ponekad, u sumrak, iznad glava začuli *klak* njegove drvene

klompe. Nakon udarca usledila bi kiša drvene prašine, zbog čega bi se deca zagrcnula zalogajem kaše ili se trzala od uzbuđenja i straha. Majke bi tada umele da iskoriste njihovu strepnju: „Ako ne budeš dobar i ne uradiš što ti kažem, odvešću te gore onoj Nakazi da te pojede.“

Duh nije bio nakaza, ali je izgledao neobično. Lice mu je bilo mlečnobelo i blago izduženo, crta takvih kao da je sastavljeno od nekoliko različitih likova. Nos mu je bio dugačak i kukast. Uši su mu malo štrčale, pa je podsećao na harlekina. Kosa, nalik na preveliki crni maslačak, kao da je pripadala kostimu utvare. Bledoplave oči imale su neki nezemaljski sjaj, tako da mu je lice, uprkos bledilu, u poređenju s njima delovalo tamno. Vonj vlažnog pepela ledego je oko njega mešajući se s mirisom većitog putnika. Ipak, bio je čistiji od mnogih i često je koristio polovinu svog sledovanja vode da svoju komično zamršenu kosu opere pedantno poput devojke koja se sprema za bal.

U potpalublju je vladalo božanstvo dosade, kome su služili sveštenici nemira i straha. Ekscentrično ponašanje Duha ubrzo je postalo predmet brojnih diskusija. Svaka grupa ljudi, porodica, stranka, pleme ili nacija, u krajnjoj liniji okuplja se ne zbog onoga što ih vezuje, već zbog onoga što ih plaši, a što je za njih često mnogo važnije. Možda od uljeza zaziru kao od oličenja sopstvenih slabosti, pitajući se šta bi se dogodilo kad bi se njihov savez raspao. Duh je za njih postao otelotvorenje stranca, čudak među uplašenim, normalnim ljudima. Njegovo prisustvo pomagalo im je da održe iluziju zajedništva. To što je zaista bio veoma neobičan samo je uvećavalo njegov značaj.

Tračevi su se lepili za njega kao lupari za korito broda. Jedni su govorili da je u Irskoj bio zajmodavac, zelenoš; u njihovom žargonu gombin, omraženi lik. Drugi su pričali da je bio upravnik logora, poslovođa kod nekog zemljoposjednika ili odbegli vojnik. Jedan proizvođač sveća iz Dablina tvrdio je da je Duh glumac i kleo se da ga je gledao kako u Kraljevskom pozorištu u Ulici Brunsvik glumi u *Hamletu* svog imenjaka.* Dve devojke iz Fermanga koje se nikada

* Misli se na ulogu duha Hamletovog oca u drami *Hamlet*. (Prim. prev.)

nisu smejale behu sigurne da je bivši robijaš, jer mu je izraz lica bio leden, a krhke šake sasvim ogrubele. Njegova očigledna netrpeljivost prema dnevnoj svetlosti i ljubav prema tami navela je one maštovitije da ga prozovu citogom, natprirodnim bićem iz irskih legendi, potomkom vile i smrtnika, koji ima urokljivu moć. Pa ipak, niko nije bio siguran ko je zapravo on, jer o sebi nije gotovo ništa govorio. Čak bi i na najbezazlenija i najbanalnija pitanja odgovarao samo nerazgovetnim mumljanjem, uvek suviše tihim i neodređenim da bi se moglo protumačiti. Ipak, izražavao se kao obrazovan čovek i, za razliku od većine svojih saputnika iz potpalublja, bio je očigledno pismen. Kad bi se neka hrabrija deca odvažila da mu priđu, ponekad im je neobično nežnim šapatom čitao priče iz jedne knjižice koju je krio u džepovima kaputa, ne dozvoljavajući bilo kome da je uzme u ruke ili razgleda.

Kad bi se napio, što se retko dešavalo, poput svojih zemljaka pribegavao je nekoj čudnoj ironiji i na pitanja odgovarao pitanjem. Ali najčešće je ćutao. Svojski se trudio da izbegne svaki razgovor, a u društvu – koje se, uzimajući u obzir surovu stvarnost života u potpalublju, nije moglo izbeći – pognuo bi glavu i zurio u pod, kao da je zadubljen u molitvu ili neka tužna sećanja.

Deca, prema kojoj je bio trpeljiv, tvrdila su da zna nazive neverovatno mnogo vrsta riba. Činilo se, takođe, da se razume i u muziku. Jedan od mornara koji je, koliko se sećam, bio iz Mančestera, pričao je da ga je video kako proučava knjigu irskih balada – i pri tom se, iz nekog neobjašnjivog razloga, smejao: „cerekao se kao vrana u Noći veštica“. Na sasvim direktna pitanja, davao je pedantne odgovore. Ali oni su bili šturi i gotovo uvek pozitivni, a kao što obično biva s onima koji uvek izražavaju odobravanje, ostalima je ubrzo dosadilo da ga išta pitaju.

Po nečemu je podsećao na mladog sveštenika; ispoljavao je izvesnu nelagodnost u prisustvu žena. Ali bilo je sasvim jasno da nije sveštenik. Nije čitao brevijar, nikoga nije blagosiljao, niti je učestvovao u molitvama. A kada je, dva dana pošto smo isplovili iz Kvinstauna, prvi putnik podlegao tifusu, nije prisustvovao pogrebu: to je izazvalo gundanje u potpalublju. Ali, tada je nekome palo na pamet da je Duh možda „Jevrejin“, ili nekakav protestant. To bi, takođe, moglo da objasni njegovu povučenost.

Nikada nije učinio ništa neočekivano – bio je, zapravo, najpredvidljiviji čovek na brodu. Upravo ga je ta predvidljivost činila neobičnim.

Ponašao se kao da je siguran da ga neko posmatra.

Čak i tada, u mladosti, poznavao sam ljude koji su ubijali. Vojnike. *Presidentes*. Kriminalce. Dželate. Posle tog strašnog putovanja upoznao sam još mnogo njih. Neki su to činili za novac, drugi za domovinu; mnogi, čini mi se, samo zato što su uživali u tome i koristili novac ili patriotizam kao puki izgovor. Ali taj povučeni čovek razlikovao se od svih njih: monstrem koji se noću šunjao palubom. Posmatrajući ga kako se vuče po tom čemernom brodu, baš kao što još uvek šepajući luta mojim uspomenama, čak i danas, nakon gotovo sedam decenija, vidim čoveka koji se, svakako, veoma čudno ponašao; ali takvi su bili i mnogi drugi od tih osiromašenih ljudi. Iskreno govoreći, većina.

Bilo je u njemu nečeg neverovatno običnog. Niko ne bi mogao pogoditi da namerava da izvrši ubistvo.